

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

СЛАВІК БІГУН

«Юридична газета»

БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС
У ЮРОСВІТІ – «ЗА» І «ПРОТИ»

Болонський процес має палких ентузіастів і прихильників та скептиків і противників. Лави останніх повняються юристами. Зокрема, функціонерами юросвіти та студентами-правниками. А юристи – це сила, з якою не можна не рахуватися. І не лише тому, що вони часто вершать долями людей, але й тому, що вони солідно аргументують свою позицію. Ці аргументи часом настільки сильні, що перетворюють виняток з правила у правило. Чи трапляється це в контексті Болонського процесу, – наразі судити складно, тим більше, що до кінця аргументи так і не артикульовано. Однак вони є і таки, як видається, солідні.

Ідея (мета) Болонського процесу – геніально проста. В Європі формується єдина система вищої освіти. Здобутий «професійний» диплом дозволяє працювати в будь-якому куточку Європи. Якість підготовки забезпечують однакові стандарти.

Ідея заманює, однак, як виявилось, з дипломованими юристами не так все просто. Адже чи зможе підготовлений в Україні юрист займатися юрпрактикою, скажімо, в Бельгії? «Це залежить від того, який юрист», – скажете ви. Однак навряд чи найближчим часом значна частина «українських юристів» зможе працювати за кордоном. Як і іноземних юристів – в Україні. Не говорячи вже про те, аби там стати суддею. Отже, в цій частині ідея Болонського процесу не спрацьовує, хіба що матимемо єдину європейську правову систему, що наразі не-

ально.

Інше питання – чи достатньо 3-4 роки підготовки юриста для професійної діяльності, як це передбачається бакалавратом за Болонським процесом? Досвід і наша традиція доводять, що ні. Щоправда, мож-

Отримавши юросвіту в Україні, ви зможете працювати в будь-якій країні Європи. Але чи юристом?

на привести американську модель трирічної підготовки юриста. Коли акцент робиться не на опануванні матеріального, процесуального права, а, передусім, на розвитку професійних умінь та навичок (головне, «навчити мислити, як юрист»). Так, це триває три роки, проте не слід забувати, що перед цим у студентів-прав-

ників за спиною три-чотири роки університетського коледжу та певний досвід професійної діяльності. А опісля «правничої школи», – серйозний кваліфікаційний іспит поза університетом.

Така ж ситуація з іспитами в Німеччині, при цьому там аж два державні іспити. Один – в університеті, інший – поза, що проводить Мін'юст. Німецька традиційна модель підготовки «юриста як судді» «коштує» чимало часу і грошей (державі), проте в такій системі готуються чи не найкращі юристи в світі.

Зрештою, на практиці донині бакалавр права не вважається повноцінним юристом. Змінити це зможе лише, даруйте за образність, тільки «дуже хороший бакалавр». Наразі ж у нас домінує категорія «дуже багато бакалаврів».

Ще одне питання: чи адаптивною для українського правознавства є триступенева модель «бакалавр-магістр-доктор». Очікувана ліквідація вченого ступеню «доктора юридичних наук» не була прийнята однозначно. Позаяк видається майже аксіомою, що ступінь «кандидата юридичних наук» є лише заявкою в науку. Звісно, дехто й без докторського ступеня визнається доктором і справжнім професором, однак, йдеться про винятки. І погодьтесь, що є різниця між «висвітленням питання» (завдання «кандидатської») та «вирішенням проблеми» (завдання «докторської»).

Зрештою, не хотілося б «із міркувань

лінощів» «поховати» докторський ступінь. Що може завершитися похованням українського правознавства, котре поволю починає воскресати.

Запровадження триступеневої системи доцільне лише за умов підвищення кваліфікаційних вимог. Іншими словами, «магістерська» має бути на рівні нинішньої кандидатської, а нова «докторська» на рівні сучасної докторської.

Сучасний німецький досвід організації науки, від якої ми колись перейняли систему організації учених ступенів і звань, вартий уваги. Німці в частині правознавства, подібно до таких складних фахів, як теологія та медицина, відстоюють власну традицію. Традицію, перевірену століттями. І це при тому, що їхня «кандидатська» (відома як «промоціон») «тягне» на нашу «докторську», не кажучи вже про їхню другу докторську («габілітаціон»). До того ж лише після другої докторської здобувачу дозволяється викладати (він стає «приват-доцентом»). Німці лишилися прихильниками поєднання викладацької та дослідницької складової в університетській системі підготовки юриста.

Є сподівання, що нам удасться, переймаючи кращі європейські новації, відстоювати свої кращі традиції. І що Болонський процес не перетвориться у «процес над українським правознавством». Зрештою, юристи завжди славилися вмінням переконувати не лише заради швидкоплинних перемог.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

НІМЕЦЬКА СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ
КИДАЄ ВИКЛИК БОЛОНСЬКОМУ ПРОЦЕСУ

Інтерв'ю з професором Гейдельберзького університету Вінфрідом БРЮГГЕРОМ

– Герр професор Брюггер, традиційно німецька система підготовки юристів орієнтована на підготовку судді. Що змінилося за останні 10 років?

– Значною мірою змінено законодавчі положення щодо підготовки юристів. Підготовка судді лишається метою системи, але зміни, водночас, акцентують і на виробленні у випускників професійних навичок і умінь анвальта, а також здібності до ведення переговорів. Тобто можна сказати, що німецька система підготовки юристів на сьогодні зорієнтована як на підготовку до суддівської, так і анвальтської діяльності.

– Що зумовило зміни? Ринок?

– Частково зміни ґрунтувалися на пропозиціях адвокатури. Частково вони зумовлені й тим фактом, засвідченим статистично, що лише незначна частина випускників стає суддями – це 5-10%, тоді як 80% – анвальтами. Розуміння цього й зумовило потребу змін.

– Невже про це було відомо раніше?

– Так. Проте раніше не було готовності поступитися класичною системою підготовки юристів. Дійсно, є резони, які свідчать на користь відмови від «суддівської моделі». Але позиція авальта як така є суто інструментальною. Право використовується як інструмент на користь того, хто за це пропонує гроші. Це істотно, коли ми говоримо про професію, але така позиція не дає можливості для повноцінного відображення права. Це якраз по-

вноцінно і забезпечується підготовкою судді, який віддає законності та обґрунтованості першочергове значення. Добра підготовка юриста повинна охоплювати й інші аспекти, навчати відображати як різні позиції сторін, так і більш нейтральну, «справедливу» позицію.

– З літератури дізнаємося, що реформа системи підготовки юристів у Німеччині триває увесь час, більше 200 років. Проте істотно її так і не змінено: залишено закладену в Пруссії систему 4-5-річного навчання, згодом референдаріату, тобто практики, й отримання статусу юриста. У чому секрет стабільності системи?

– Основа системи залишається незмінною. Вона ґрунтується на різниці та врахуванні двох частин: університетської підготовки та практики. У межах цих частин завжди було й певне різноманіття форм. Суттєві зміни стосувалися, як я наголошував, на акцентуванні підготовки анвальта. Іншою суттєвою рисою може стати розмежування двох етапів: університетського навчання та референдаріату. Насьогодні землі Баден-Вюртеберг та Саксонія запровадили таке розмежування, проте юридичні факультети відмовляються. Зокрема, на тій основі, що класична система поєднання університетського і практичного навчання виправдана і пройшла перевірку часом.

– Як відбувається адаптація Болонського процесу в Німеччині?

– Наміри Болонського процесу загалом реалізовано в німецьких університетах. Проте є три факультети, які не сприймають цей процес. Це стосується таких фахів, як «медицина», «теологія» та «правознавство». Вони вважають, що в «болонських рамках», тобто на рівнях бакалавратури та магістратури, ці фахи правильно опанувати та практикувати неможливо. Це тому, що вони є настільки складними, що їх практично неможливо опанувати впродовж трьох, плюс один, два роки. Якщо ж таки йти цим шляхом, то це може спричинити знецінення фаху, зменшення рівня кваліфікованості спеціалістів. Зокрема, у сфері правознавства панує думка, що хорошого юриста, який має володіти ґрунтованими професійними знання та опанувати навичками, можна підготувати за нинішньої системи «державних» іспитів.

– Звідки така впевненість?

– Одне з обґрунтувань – той факт, що коли ми своїх, підготовлених у Німеччині, юристів надсилаємо, так би мовити, в світ, наприклад до Великобританії чи США, то вони повсюдно визнаються як найкращі. Це було б неможливим, якщо б наша система підготовки юристів була поганою, якою її прагнуть зробити деякі політики.

– В Україні ідея Болонського процесу про визнання дипломів була сприйнята позитивно. Водночас, ряд новел, зокрема запровадження «модулів», студентів роздратували, їх не сприй-

няли. Яким є досвід Німеччини, які плюси і мінуси стали очевидними?

– Ряд юридичних факультетів пристали на Болонський процес, але з-поміж них ви не знайдете жодного «класичного факультету». Це зроблено в Східній Німеччині чи в Північній, як, наприклад, в Університеті Карлсвальду. Факультети, що чинять спротив цьому процесу, обґрунтовують власну позицію тим, що юрист, який є бакалавром, навряд чи може вважатися таким, що дійсно опанував ті галузі права, якими займатиметься. Потенційною перевагою можна вважати, як ви відзначили, те, що за умов впровадження Болонського процесу у всій Європі теоретично юрист зможе вільно переїжджати і працювати, де забажає. Проте насправді юристи «зв'язані» з правовими системами, які вони вивчають і в яких працюють. Тому навряд чи французький, англійський чи український юрист зможе надавати кваліфіковану допомогу за німецьким правом у Німеччині, не говорячи вже про те, аби бути суддею. Отже, більшість юридичних факультетів у Німеччині не переконані в тому, що Болонський процес у частині підготовки юристів є доброю справою.

– І які прогнози щодо результатів протистояння?

– Може так трапитися, що тиск міністрів фінансів буде настільки сильним, що юридичні факультети поступляться власною позицією.

Спілкувався Славик БІГУН
м. Гейдельберг, 24.04.2007

* З нім. Anwalt – адвокат, повірений, захисник. Слово Anwalt транслітеровано, бо адвокат – це Rechtsanwalt, прокурор – Staatsanwalt, тобто слово Anwalt є коренем обох слів. Змістовно різниця у тому, на чій стороні, держави чи фізичної/юридичної особи, Anwalt.